

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
ПЕРШИЙ СЕНАТ

у справі за конституційною скаргою Акціонерного товариства «Закритий недиверсифікований венчурний корпоративний інвестиційний фонд „АВАНПОСТ“» щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого частини п'ятої статті 11 Закону України „Про управління об'єктами державної власності“

м. К и ї в
22 липня 2020 року
№ 8-р(І)/2020

Справа № 3-313/2019(7438/19)

Перший сенат Конституційного Суду України у складі суддів:

Тупицького Олександра Миколайовича – головуючого,
Завгородньої Ірини Миколаївни,
Колісника Віктора Павловича,
Литвинова Олександра Миколайовича – доповідача,
Саса Сергія Володимировича,
Філюка Петра Годосьовича,

розглянув на пленарному засіданні справу за конституційною скаргою Акціонерного товариства «Закритий недиверсифікований венчурний корпоративний інвестиційний фонд „АВАНПОСТ“» щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого частини п'ятої статті 11 Закону України „Про управління об'єктами державної власності“ від 21 вересня 2006 року № 185–V (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., № 46, ст. 456) зі змінами.

Заслухавши суддю-доповідача Литвинова О.М. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Акціонерне товариство «Закритий недиверсифікований венчурний корпоративний інвестиційний фонд „АВАНПОСТ“» звернулося до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), абзац восьмий частини п'ятої статті 11 Закону України „Про управління об'єктами державної власності“ від 21 вересня 2006 року № 185–V зі змінами (далі – Закон), положення якого застосовані в остаточному судовому рішенні у його справі – постанові Верховного Суду від 4 вересня 2019 року.

Згідно з оспорюваними положеннями Закону „господарські товариства, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави, та господарські товариства, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких знаходяться у статутних капіталах господарських товариств, частка держави яких становить 100 відсотків, які не прийняли рішення про нарахування дивідендів до 1 травня року, що настає за звітним, сплачують до державного бюджету частину чистого прибутку у розмірі, визначеному за базовими нормативами відрахування частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів, встановлених на відповідний рік, але не менше 30 відсотків, до 1 липня року, що настає за звітним; на суму таких коштів органами доходів і зборів нараховується пеня у порядку, визначеному абзацом шостим цієї частини, яка сплачується до загального фонду Державного бюджету України“.

Суб'єкт права на конституційну скаргу просить Конституційний Суд України визнати абзац восьмий частини п'ятої статті 11 Закону таким, що „не відповідає частині четвертій статті 13, статті 21, частинам другій та третій статті 22, частині першій та другій статті 24, частинам першій та четвертій

статті 41, частині першій статті 67 Конституції України (у тому числі у їх системному взаємозв'язку з частиною першою статті 8 Конституції України)“.

Автор клопотання вважає, що оспорювані положення Закону порушують гарантоване Основним Законом України право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, а також порушують право приватної власності.

2. У процесі розгляду Конституційним Судом України цієї справи абзацом другим підпункту „а“ підпункту 75 пункту 3 розділу II „Прикінцеві та перехідні положення“ Закону України „Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України у зв'язку з проведенням адміністративної реформи“ від 14 січня 2020 року № 440–ІХ до абзацу восьмого частини п'ятої статті 11 Закону внесено зміни, а саме слова „органами доходів і зборів“ замінено словами „податковими органами“.

Конституційний Суд України вважає, що внесення вказаних змін не впливає на суть оспорюваних положень Закону.

3. Вирішуючи порушені в конституційній скарзі питання, Конституційний Суд України виходить з такого.

3.1. У Конституції України визначено, що Україна є, зокрема, демократична, правова держава (стаття 1); в Україні визнається і діє принцип верховенства права; Конституція України має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй (частини перша, друга статті 8).

Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо; всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в

Конституції України; справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права; у сфері реалізації права справедливість проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом, цілях законодавця і засобах, що обираються для їх досягнення (абзаци другий, третій, четвертий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004).

У Доповіді „Верховенство права“ Європейської Комісії „За демократію через право“ (Венеційська Комісія), схваленій на її 86-му пленарному засіданні, яке відбулося 25–26 березня 2011 року, визначено, що обов’язковими елементами верховенства права є, зокрема, заборона дискримінації та рівність перед законом (пункт 41), а також зазначено, що будь-який необґрунтований неоднаковий підхід за законом заборонений і всі особи мають гарантований рівний та ефективний захист від дискримінації за будь-якою ознакою (пункт 64).

3.2. Основним Законом України передбачено, що держава забезпечує захист прав усіх суб’єктів права власності, які рівні перед законом (частина четверта статті 13); кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом; ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності є непорушним (частини перша, друга, четверта статті 41).

Конституційний Суд України зазначив, що правова сутність статей 13 і 41 Конституції України полягає у проголошенні рівних можливостей володіння, користування і розпорядження власністю та гарантіях держави щодо забезпечення захисту цих прав (абзац тринадцятий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 12 лютого 2002 року № 3-рп/2002); правовий статус суб’єктів права різних форм власності ґрунтується на єдиних конституційних принципах; разом з тим правовий статус кожного з них має

особливості, що і характеризують того чи іншого суб'єкта права власності як такого; держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності як у тому, що є загальним для них, так і в його особливостях відповідно до законів, дія яких на них поширюється (абзац третій підпункту 3.3 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 10 червня 2003 року № 11-рп/2003).

Конституція України прямо встановлює заборону протиправного позбавлення власника права власності (частина четверта статті 41); непорушність цього права означає передусім невтручання будь-кого у здійснення власником своїх прав щодо володіння, користування та розпорядження майном, заборону будь-яких порушень прав власника щодо його майна всупереч інтересам власника та його волі (абзац другий пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 листопада 2004 року № 16-рп/2004).

Конституційний Суд України (Перший сенат) у Рішенні від 5 червня 2019 року № 3-р(І)/2019 вказав, що право власності не є абсолютним, тобто може бути обмежене, однак втручання у це право може здійснюватися лише на підставі закону з дотриманням принципу юридичної визначеності та принципу пропорційності, який вимагає досягнення розумного співвідношення між інтересами особи та суспільства; при обмеженні права власності в інтересах суспільства пропорційними можуть вважатися такі заходи, які є менш обтяжливими для прав і свобод приватних осіб з-поміж усіх доступних для застосування заходів (абзац сьомий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини).

3.3. Відповідно до положень частини першої статті 41, частини першої статті 42 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, займатися підприємницькою діяльністю, не забороненою законом; такі конституційні права особи можуть реалізовувати, зокрема, через товариства, які поділяються на підприємницькі та непідприємницькі;

корпоративні права учасників товариства є об'єктом захисту, передбаченого частиною четвертою статті 13 Основного Закону України (абзац перший підпункту 3.1, абзац перший підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 12 січня 2010 року № 1-рп/2010).

Конституційний Суд України враховує, що положення статті 41 Конституції України кореспондуються з відповідними положеннями статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Перший протокол), за якими кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном; ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права, а також бере до уваги прецедентну практику тлумачення Європейським судом з прав людини названих положень Першого протоколу.

Європейський суд з прав людини визнає, що акції компанії безсумнівно мають економічну цінність та становлять „майно“ в розумінні статті 1 Першого протоколу (§ 91 рішення у справі „Sovtransavto Holding v. Ukraine“ від 25 липня 2002 року, заява № 48553/99).

З огляду на наведене Конституційний Суд України вважає, що передбачені частиною четвертою статті 13, статтею 41 Основного Закону України гарантії захисту права власності поширюються на корпоративні права учасника господарської організації. Тому втручання в корпоративні права учасника господарської організації має бути обумовлене суспільною необхідністю, здійснюватися відповідно до закону з дотриманням принципу верховенства права та застосуванням заходів, які не є надто обтяжливими для його прав і свобод. Запроваджуючи нормативне регулювання суспільних відносин щодо реалізації учасником господарської організації корпоративних прав, законодавець має ухвалювати відповідні галузеві закони, дотримуючись єдиних конституційних принципів та забезпечуючи розумне співвідношення інтересів кожного з учасників правовідносин.

4. Господарський кодекс України (далі – Кодекс) встановлює відповідно до Конституції України правові основи господарської діяльності (господарювання), яка базується на різноманітності суб'єктів господарювання різних форм власності (абзац перший преамбули); конституційні основи правового господарського порядку в Україні становлять, зокрема, забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, недопущення використання власності на шкоду людині і суспільству; право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; визнання усіх суб'єктів права власності рівними перед законом (частина друга статті 5).

За статтею 2 Кодексу учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності. Суб'єкт господарювання – господарська організація, яка може бути утворена за рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним (ними) органу, а у випадках, спеціально передбачених законодавством, також за рішенням інших органів, організацій і фізичних осіб шляхом заснування нової господарської організації, злиття, приєднання, виділу, поділу, перетворення діючої (діючих) господарської організації (господарських організацій) з додержанням вимог законодавства (частина перша статті 56 Кодексу).

Згідно зі статтею 22 Кодексу, яка визначає особливості управління господарською діяльністю у державному секторі економіки, держава здійснює управління державним сектором економіки відповідно до засад внутрішньої і зовнішньої політики (частина перша); суб'єктами господарювання державного сектора економіки є суб'єкти, що діють на основі лише державної власності, а також суб'єкти, державна частка у статутному капіталі яких перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує державі право

вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів (частина друга); держава реалізує право державної власності у державному секторі економіки через систему організаційно-господарських повноважень відповідних органів управління щодо суб'єктів господарювання, що належать до цього сектора і здійснюють свою діяльність на основі права господарського відання або права оперативного управління (частина п'ята).

З дослідження наведених положень Кодексу вбачається, що держава через систему організаційно-господарських повноважень відповідних органів управління здійснює управління суб'єктами господарювання державного сектора економіки та має вирішальний вплив на їх господарську діяльність; названі повноваження мають здійснюватися з дотриманням конституційних основ правового господарського порядку в Україні.

Відносини, пов'язані з управлінням корпоративними правами держави, регулюються Законом, іншими законами України та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до них (стаття 172 Кодексу).

4.1. Закон згідно з Конституцією України визначає правові основи управління об'єктами державної власності (преамбула).

За статтею 1 Закону управління об'єктами державної власності – це здійснення Кабінетом Міністрів України та уповноваженими ним органами, іншими суб'єктами, визначеними Законом, повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів, пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних та суспільних потреб.

Об'єктами управління державної власності є, зокрема, корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій (абзац п'ятий частини першої статті 3 Закону).

Корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією,

отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами (частина перша статті 167 Кодексу).

Європейський суд з прав людини в аспекті статті 1 Першого протоколу вказав, що акція компанії є комплексною річчю; це засвідчує, що власник володіє акцією компанії разом із відповідними правами; це включає право на частку в активах компанії в разі її ліквідації, але водночас й інші безумовні права, особливо право голосу та право впливати на управління компанією (§ 60 рішення у справі „Olczak v. Poland“ від 7 листопада 2002 року, заява № 30417/96).

З урахуванням наведеного Конституційний Суд України зазначає, що на право власника частки у статутному капіталі господарської організації на участь в її управлінні, яке є складовою корпоративного права, поширюються гарантії, передбачені частиною четвертою статті 13, статтею 41 Основного Закону України. Захищеність вказаного права на конституційному рівні означає, що втручання у таке право допускається у виняткових випадках з метою суспільної необхідності, виключно на підставі закону та з дотриманням засад справедливості, пропорційності.

Відповідно до положень частини п'ятої статті 11 Закону господарська організація, у статутному капіталі якої є корпоративні права держави, за підсумками календарного року зобов'язана спрямувати частину чистого прибутку на виплату дивідендів згідно з порядком, затвердженим Кабінетом Міністрів України (абзац перший); господарські товариства, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави, до 1 травня року, що настає за звітним, приймають рішення про відрахування не менше 30 відсотків чистого прибутку на виплату дивідендів (абзац четвертий); господарські товариства, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави, сплачують до Державного бюджету України дивіденди у строк не пізніше 1 липня року, що настає за звітним, нараховані пропорційно розміру державної частки (акцій) у

їх статутних капіталах (абзац п'ятий); господарські товариства, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких знаходяться у статутних капіталах господарських товариств, частка держави в яких становить 100 відсотків, сплачують дивіденди безпосередньо до Державного бюджету України у строк не пізніше 1 липня року, що настає за звітним, у розмірі базових нормативів відрахування частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів, але не менше 30 відсотків, пропорційно розміру державної частки (акцій) у статутних капіталах господарських товариств, акціонером яких є держава і володіє в них контрольним пакетом акцій (абзац шостий); господарські товариства, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави, та господарські товариства, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких знаходяться у статутних капіталах господарських товариств, частка держави яких становить 100 відсотків, які не прийняли рішення про нарахування дивідендів до 1 травня року, що настає за звітним, сплачують до державного бюджету частину чистого прибутку у розмірі, визначеному за базовими нормативами відрахування частки прибутку, що спрямовується на виплату дивідендів, встановлених на відповідний рік, але не менше 30 відсотків, до 1 липня року, що настає за звітним; на суму таких коштів податковими органами нараховується пеня у порядку, визначеному абзацом шостим цієї частини, яка сплачується до загального фонду Державного бюджету України (абзац восьмий).

З аналізу наведених положень Закону випливає, що нормативне регулювання, передбачене абзацом восьмим частини п'ятої його статті 11, спрямоване на забезпечення отримання державою частини чистого прибутку господарської організації державного сектора економіки у разі неприйняття рішення про нарахування дивідендів, а встановлений оспорюваними положеннями Закону обов'язок спрямувати частину чистого прибутку на користь держави є імперативним та не потребує волевиявлення учасників господарської організації.

Конституційний Суд України вважає, що передбачений оспорюваними положеннями Закону механізм, який полягає в обов'язковому спрямуванні

частини чистого прибутку до державного бюджету без волевиявлення учасників господарської організації, обмежує їх корпоративні права, зокрема таку складову, як правомочність на участь в управлінні господарською організацією. Вказане нормативне регулювання ставить державу у привілейоване становище порівняно з іншими учасниками господарської організації державного сектора економіки, тобто є дискримінаційним, оскільки, визначаючи правові основи управління об'єктами державної власності, законодавець не передбачив можливості спрямування частини чистого прибутку на користь таких учасників у разі неприйняття рішення про нарахування дивідендів. Водночас саме держава через систему організаційно-господарських повноважень відповідних органів управління здійснює управління суб'єктами господарювання державного сектора економіки та має вирішальний вплив на їх господарську діяльність.

Таким чином, запроваджене абзацом восьмим частини п'ятої статті 11 Закону обмеження не можна вважати конституційно допустимим, адже таке нормативне регулювання не узгоджується з умовами, які уможливають втручання держави у право власності, зокрема із дотриманням засад справедливості, пропорційності.

Отже, Конституційний Суд України дійшов висновку, що абзац восьмий частини п'ятої статті 11 Закону суперечить частині першій статті 8, частині четвертій статті 13, частинам першій, четвертій статті 41 Конституції України.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 151¹, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 36, 65, 67, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94 Закону України „Про Конституційний Суд України“ Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), абзац восьмий частини п'ятої статті 11 Закону України „Про управління об'єктами державної власності“ від 21 вересня 2006 року № 185–V зі змінами.

2. Абзац восьмий частини п'ятої статті 11 Закону України „Про управління об'єктами державної власності“ від 21 вересня 2006 року № 185–V зі змінами, визнаний неконституційним, втрачає чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

**ПЕРШИЙ СЕНАТ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ**